

UČEBNICE DĚJEPISU PRO 7. ROČNÍK ZÁKLADNÍ ŠKOLY Z POHLEDU JEJICH DIDAKTICKÉ VYBAVENOSTI

Petra Tannenbergová

Anotace

V příspěvku jsou prezentovány poznatky stran vyhodnocování učebnic z pohledu jejich didaktické vybavenosti. Do výběrového vzorku byly zahrnuty učebnice dějepisu pro 7. ročník základní školy, které jsou v současné době dostupné na našem trhu. Pod pojmem míra didaktické vybavenosti rozumíme veličinu, která je založena na vyhodnocování rozsahu využití strukturních (verbálních a obrazových) komponentů. Vyhodnocování je vyjádřeno pomocí kvantitativních koeficientů.

Klíčová slova

Učebnice dějepisu, míra didaktické vybavenosti učebnice.

History Textbooks for the 7th Grade of Primary School and Their Didactic Background Level

Abstract

This paper presents an analysis of the didactic background level of the History textbooks. The sample included 9 current Czech History textbooks for the 7th grade of primary school. The rate of didactic background level of a textbook means quantity based on evaluating of the use of structural verbal and video components. The quantitative components express the evaluation.

Keywords

History textbooks, didactic background level.

1 Úvod

I přes řadu rozdílných názorů učebnice zůstávají jedním z nejdůležitějších didaktických prostředků ve výuce dějepisu, ačkoliv se jejich podoba mění. I přes nesporný rozvoj informačních technologií, které vytvářejí pokrokovou elektronickou podobu učebnic, nejpoužívanější jsou stále klasicky ztvárněné učebnice, obsahující část textovou i grafickou. Navzájem se odlišují tím, jak je konstruováno jejich učivo. Každá učebnice není jen souborem informací, ale také didaktickým prostředkem, který řídí jak žákovo učení, tak i učitelovo vyučování a v neposlední řadě plní také funkci organizační. Na tvorbě učebnic se podílí autorský tým s různým profesním složením.

Autoři, zpracovávající text učebnic pro jednotlivá nakladatelství, uplatňují zřejmě své individuální koncepty učiva – např. v tom, co považují za základní, nebo rozšiřující učivo. Podle toho pak tvoří konkrétní obsahy s větší či menší detailností, přehledností. Tvorba a vydávání učebnic se staly jednou z výhodných a prosperujících oblastí trhu. Učebnice a výukové materiály se mohou stát za určitých podmínek lukrativním zdrojem zisků, a to zejména proto, že učitelé, žáci, popř. rodiče doma se bez nich neobejdou.

V současné době je na trhu k dispozici řada nejrůznějších učebnic dějepisu pro základní školy i odpovídající ročník víceletých gymnázií. Toto velké množství učebnic klade nemalé nároky na jejich nakladatele. Nakladatelství, aby obstála v tvrdé konkurenci, se snaží zaujmout kupující (ať se již jedná o učitele, ředitele škol, žáky, rodiče aj.) atraktivností učebnice, jejím designem či perfektně graficky zhotovenými obálkami. Je na učitelích a vedení školy, kterou ediční řadu si vyberou pro svoji výuku.

Výzkumem učebnic i jejich hodnocením se u nás zabývá hned několik autorů. Známé jsou práce např. M. Pluskala (1996), L. Hrabí (2002 a, b) a L. Hlouškové (2001). Opomenut by neměl zůstat ani výzkum M. Valenty (1997) a Z. Sikorové (2002). Pokud jde o učebnice dějepisu, byla didaktická vybavenost změřena jak pro dřívější učebnice (Průcha 1985, 1989), tak i pro některé novější (Průcha 1998). Také na Slovensku byla tato metoda aplikována na nové učebnice dějepisu a vlastivědy (Bielková 1993, Šimeková 1993).

2 Výzkumný materiál

Pro vlastní výzkum zjišťování míry didaktické vybavenosti učebnic byl vyhodnocen výběrový vzorek devíti používaných učebnic dějepisu pro 7. ročník základní školy a odpovídající ročník víceletého gymnázia. Učebnice byly

vydány v různých nakladatelstvích (Dialog, Fortuna, Fraus, Nová škola, Prodos, Scientia, SPL-Práce, SPN, a. s.¹⁾) a výběrový vzorek byl ovlivněn jejich dostupností na trhu. Všechny učebnice mají doložku MŠMT ČR.

3 Metoda měření koeficientu didaktické vybavenosti učebnice

Posuzování didaktické vybavenosti učebnice bylo provedeno pomocí analytického nástroje – míry didaktické vybavenosti učebnice. Ta je dle instrukcí J. Průchy založena na vyhodnocování rozsahu využití jednotlivých strukturálních (verbálních a obrazových) komponentů. Ve struktuře učebnice můžeme rozlišit 36 komponentů, členěných do 3 hlavních celků z hlediska didaktické funkce (aparát prezentace učiva, aparát řídicí učení a aparát orientační).

Rozčlenění komponentů podle J. Průchy (1998)

I. APARÁT PREZENTACE UČIVA

(A) Verbální komponenty:

1. výkladový text prostý,
2. výkladový text zpřehledněný (přehledová schémata, tabulky aj. k výkladu učiva),
3. shrnutí učiva k celému ročníku,
4. shrnutí učiva k tématům (kapitolám, lekcím),
5. shrnutí učiva k předchozímu ročníku,
6. doplňující texty (dokumentační materiál, citace z pramenů, statistické tabulky aj.),
7. poznámky a vysvětlivky,
8. podtexty k vyobrazením,
9. slovníčky pojmů, cizích slov aj. (s vysvětlením).

(B) Obrazové komponenty:

1. umělecká ilustrace,
2. nauková ilustrace (schematické kresby, modely aj.),
3. fotografie,
4. mapy, kartogramy, plány grafy, diagramy aj.,

¹ Učebnice VÁLKOVÁ, V. *Dějepis 7 pro základní školy - Středověk a raný novověk*. Praha: SPN, a. s., 2007. 152 s. pochází z nové řady stejného vydavatelství. Pro rozlišení je proto označena jako SPN-NŘ.

5. obrazová prezentace barevná (tj. použití nejméně jedné barvy odlišné od barvy běžného textu).

II. APARÁT ŘÍDÍCÍ UČENÍ

(C) Verbální komponenty:

1. předmluva (úvod do předmětu, ročníku pro žáky),
2. návod k práci s učebnicí (pro žáky/nebo učitele),
3. stimulační celková (podněty k zamyšlení, otázky aj. před celkovým učivem ročníku),
4. stimulační detailní (podněty k zamyšlení, otázky aj. před lekcí nebo v průběhu lekce, tématu),
5. odlišení úrovně učiva (základní–rozšiřující, povinné–nepovinné),
6. otázky a úkoly za témata, lekcemi,
7. otázky a úkoly k celému ročníku (opakování),
8. otázky a úkoly k předchozímu ročníku (opakování),
9. instrukce k úkolům komplexnější povahy (návod k pokusům, laboratorním pracím, pozorováním aj.),
10. náměty pro mimoškolní činnosti s využitím učiva (aplikace),
11. explicitní vyjádření cílů učení pro žáky,
12. prostředky nebo instrukce k sebehodnocení pro žáky (testy a jiné způsoby hodnocení výsledků učení),
13. výsledky úkolů a cvičení,
14. odkazy na jiné zdroje informací (bibliografie, doporučená literatura).

(D) Obrazové komponenty:

1. grafické symboly vyznačující určité části textu (poučky, pravidla, úkoly, cvičení),
2. užití zvláštní barvy pro určité části verbálního textu,
3. užití zvláštního písma (tučné, kurzíva) pro určité části verbálního textu,
4. využití přední nebo zadní obálky (předsádky) pro schémata, tabulky aj.

III. APARÁT ORIENTAČNÍ

(E) Verbální komponenty:

1. obsah učebnice,
2. členění učebnice na tematické bloky, kapitoly, lekce aj.,

3. marginálie, výhmaty, živá záhlaví aj.,
4. rejstřík (věcný, jmenný, smíšený).

Míra didaktické vybavenosti se vypočítá podle následujícího postupu (Průcha 1998, s. 141–143):

- V konkrétní učebnici se zjišťuje výskyt jednotlivých strukturních komponentů. Zjištěný výskyt se zaznamenává do standardních archů, které slouží zároveň jako průvodní list se základními údaji o učebnici. Není zjišťována četnost výskytu, ale pouze, zda daný komponent je či není v učebnici využit.
- Na základě zjištěných dat se vypočítávají kvantitativní koeficienty (vyjádřené procentuálním podílem počtu skutečně využitých komponentů z celkového počtu komponentů možných), které charakterizují didaktickou vybavenost učebnice:
 - a) dílčí koeficienty:
 - (E I) – koeficient využití aparátu prezentace učiva (14 komponentů),
 - (E II) – koeficient využití aparátu řídicího učení (18 komponentů),
 - (E III) – koeficient využití aparátu orientačního (4 komponenty),
 - (Ev) – koeficient využití verbálních komponentů (27 komponentů),
 - (Eo) – koeficient využití obrazových komponentů (9 komponentů);
 - b) (E) – celkový koeficient didaktické vybavenosti učebnice (36 komponentů).

Vzorec výpočtu:
$$E (\%) = \frac{n \cdot 100}{36}$$

Všechny uvedené koeficienty nabývají teoretických hodnot v mezích 0–100 %. Při hodnocení platí, že čím více se hodnota koeficientu blíží maximální hodnotě ($E = 100 \%$), tím je didaktická vybavenost zkoumaného textu vyšší.

V konečném kroku analýzy, který představuje interpretace hodnot naměřených koeficientů, lze určit, jak konkrétní učebnice (popřípadě její tematické části) využívají či nevyužívají možností z existujícího repertoáru strukturních komponentů, a případné nedostatky didaktické vybavenosti minimalizovat.

4 Výsledky výzkumu

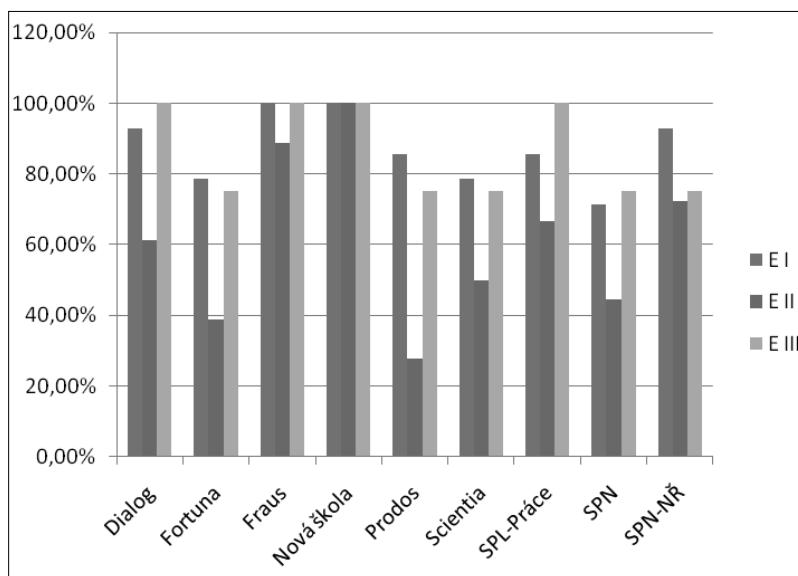
Tab. 1: Koeficient míry didaktické vybavenosti učebnice dějepisu pro 7. ročník základní školy

Koeficient %	E I	E II	E III	Ev	Eo	E
Dialog	92,86 %	61,11 %	100 %	74,07 %	88,89 %	77,78 %
Fortuna	78,57 %	38,89 %	75 %	48,15 %	88,89 %	58,33 %
Fraus	100 %	88,89 %	100 %	92,59 %	100 %	94,44 %
Nová škola	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %
Prodos	85,71 %	27,78 %	75 %	48,15 %	77,78 %	55,56 %
Scientia	78,57 %	50 %	75 %	55,56 %	88,89 %	63,89 %
SPL Práce -I + II	85,71 %	66,67 %	100 %	70,37 %	100 %	77,78 %
SPN	71,43 %	44,44 %	75 %	48,15 %	88,89 %	58,33 %
SPN-NŘ	92,86 %	72,22 %	75 %	77,78 %	88,89 %	80,56 %

Z tabulky 1 vyplývá, že nejnižší celkový koeficient míry didaktické vybavenosti zkoumaných učebnic pro sedmý ročník $E = 55,56\%$ byl naměřen u učebnice SCHULZ, J. Dějepis 7. Nejvyšší hodnota $E = 100\%$ byla zjištěna u učebnice VYKOUPILOVÁ, L., ANTONÍN, R., FEJFUŠOVÁ, M. Dějepis pro 7. ročník. Středověk, počátky novověku vydané nakladatelstvím Nová škola, ve které je zastoupeno všech 36 měřených komponentů. Příčinou nízkého celkového koeficientu u učebnice nakladatelství Prodos je fakt, že neuplatňuje ve své konstrukci některé strukturní komponenty, které se k využití nabízejí. Totéž bychom mohli říci také o učebnicích nakladatelství SPN a Fortuna, jejichž celkový koeficient míry didaktické vybavenosti je jen o něco vyšší – $E = 58,33\%$. U učebnice nakladatelství Prodos se to týká především aparátu řídicího učení ($E\ II = 27,78\%$), ale i využití verbálních komponentů. Z celkového počtu 27 možných jich učebnice využila pouze 13, proto $E_v = 48,15\%$, tj. nejnižší naměřená hodnota ze všech vzorků. Učebnice vydavatelství Fortuna vykazuje dvě, SPN hned tři nejnižší naměřené hodnoty koeficientů využití. U prvně zmiňované se to týká aparátu orientačního $E\ III = 75\%$, a využití verbálních komponentů ($E_v = 48,15\%$). V učebnici z nakladatelství SPN, disponující taktéž jen necelou šedesátiprocentní celkovou didaktickou vybaveností, nebylo dostatečně využito komponentů aparátu prezentace učiva ($E\ I = 71,43\%$), v dostatečné míře ani aparátu orientačního a verbálních

komponentů. Naměřené hodnoty $E_{III} = 75 \%$ a $E_v = 48,15 \%$ se ve srovnání s ostatními zkoumanými učebnicemi jeví jako nejnižší. Pohledem do tabulky lze zkonstatovat, že učebnice nakladatelství Prodos disponuje celkem pěti nejnižšími naměřenými koeficienty (E_{II} – aparát řídicí učení, E_{III} – aparát orientační, E_v – využití verbálních komponentů, E_o – využití obrazových komponentů a E – celkovým koeficientem obrazových komponentů) z celkové šesti možných.

Graf 1: Koeficienty využití aparátu prezentace učiva (E_I), aparátu řídicího učení (E_{II}) a aparátu orientačního (E_{III}) jednotlivých učebnic dějepisu pro 7. ročník základní školy

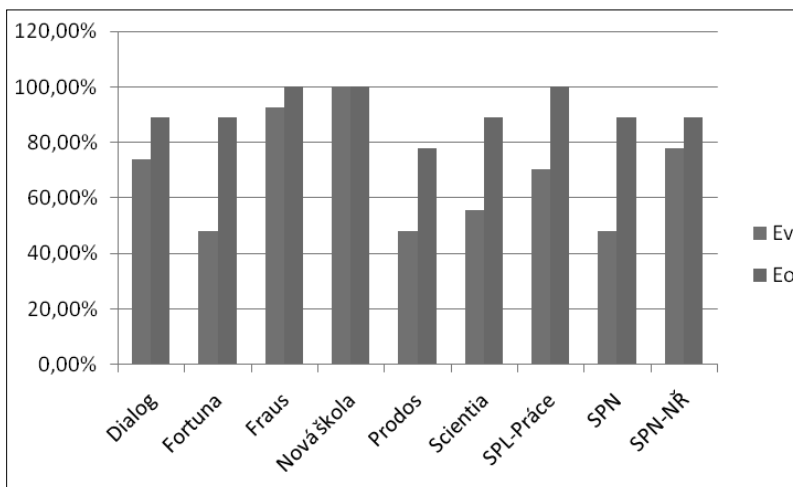
Pokud porovnáme mezi sebou jednotlivé strukturní komponenty učebnice, dělí se na aparát prezentace učiva (E_I), aparát řídicí učení (E_{II}) a aparát orientační (E_{III}), zjistíme, že poměrně vyrovnané a procentuálně vysoké jsou naměřené hodnoty komponentů, které se týkají prezentace učiva (E_I). Zatímco nejnižší naměřený koeficient $E_I = 71,43 \%$ byl zjištěn u učebnice ČECHURA, J., DUDÁK, V., RYANTOVÁ, M., NEŠKUDLA, B. Dějepis

pro 7. ročník základní školy a 2. ročník osmiletého gymnázia – Středověk a raný novověk, naopak nejvyššího koeficientu $E I = 100\%$ dosáhly učebnice nakladatelství Fraus KOL. AUTORŮ Dějepis 7. Středověk a počátky nové doby – učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia a VYKOUPILOVÁ, L., ANTONÍN, R., FEJFUŠOVÁ, M. Dějepis pro 7. ročník. Středověk, počátky novověku nakladatelství Nová škola.

Naopak nejnižší naměřené hodnoty při porovnávání zjištěných koeficientů spolu s největšími disproporcemi mezi jednotlivými porovnáváním vzorky vykazují strukturní komponenty řídicí učení. Čtyři vzorky nepřesáhly hranici 50 % (Fortuna, Prodos, Scientia, a SPN). Navíc učebnice nakladatelství Prodos SCHULZ, J. Dějepis 7 bohužel nedisponuje velkou škálou komponentů řídicích učení, neboť koeficient $E II$ byl naměřen jen 27,78 %, tj. bylo využito pouhých pěti komponentů z celkem 18 možných. V porovnání s nejvyšší naměřenou hodnotou $E II = 100\%$ u učebnice z nakladatelství Nová škola tvoří rozdíl plných 72,22 %.

Co se týče zjištěných údajů mezi jednotlivými strukturními komponenty učebnic, nevykázaly hodnoty koeficientu využití aparátu orientačního ($E III$) velké disproporce. Byly naměřeny pouze dvě hodnoty. Ta nižší ($E III = 75\%$) byla zjištěna u učebnic SCHULZ, J. Dějepis 7 a HRUBÁ, M., DRŠKA, V. Dějepis 7 – Středověk a raný novověk, PETRÁŇOVÁ, L. Lidé v dějinách. Středověk. Dějepis pro 2. stupeň základní školy, ČECHURA, J., DUDÁK, V., RYANTOVÁ, M., NEŠKUDLA, B. Dějepis pro 7. ročník základní školy a 2. ročník osmiletého gymnázia – Středověk a raný novověk, VÁLKOVÁ, V. Dějepis 7 pro základní školy – Středověk a raný novověk, nejvyšší $E = 100\%$ u čtyř učebnic MANDELOVÁ, H., KUNSTOVÁ, E., PAŘÍZKOVÁ, I. Dějiny středověku a počátků novověku, KOL. AUTORŮ Dějepis 7. Středověk a počátky nové doby. Učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia, VYKOUPILOVÁ, L., ANTONÍN, R., FEJFUŠOVÁ, M. Dějepis pro 7. ročník. Středověk, počátky novověku a HROCH, M. a kol. Dějepis. Středověk pro základní školy I. a II. díl. Obsahovaly totiž všechny 4 měřitelné komponenty (obsah učebnice, členění učebnice na tematické bloky, kapitoly, lekce aj., marginálie, výhmaty, živá záhlaví aj., rejstřík).

Graf 2: Koefficienty využití verbálních (Ev) a obrazových komponentů (Eo) jednotlivých učebnic dějepisu pro 7. ročník základní školy

Pokud jde o porovnání zjištěných hodnot mezi komponenty verbálními a obrazovými ve zkoumaném vzorku učebnic, lze celkově konstatovat, že obrazové komponenty jsou v učebnicích zastoupeny v mnohem větší míře než komponenty verbální (viz graf 2). U všech zkoumaných vzorků je procentuální vyjádření obrazových komponentů vyšší, nebo jsou si obě hodnoty rovny. Nejlépe jsou na tom učebnice nakladatelství Fraus (KOL. AUTORŮ Dějepis 7. Středověk a počátky nové doby – učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia), Nová škola (VYKOUPILOVÁ, L., ANTONÍN, R., FEJFUŠOVÁ, M. Dějepis pro 7. ročník. Středověk, počátky novověku) a SPL-Práce (HROCH, M. a kol. Dějepis. Středověk pro základní školy I. a II. díl), kde je stoprocentní zastoupení všech měřených obrazových komponentů. Při porovnání pouze verbálních komponentů si nelze nevšimnout větších disparit. Pouze 13 z 27 možných komponentů obsahuje učebnice vydaná nakladatelstvím Prodos. Její Ev = 48,15 % je nejnižší naměřenou hodnotou v této kategorii. Ve srovnání s učebnicí nakladatelství Nová škola, kde Ev = 100 %, jich autoři použili téměř o polovinu méně.

Zajímavé bylo také porovnat naměřené hodnoty jednotlivých koeficientů u dvou učebnic vydaných stejným nakladatelstvím. Co se týče celkové vyba-

venosti učebnice, je na tom lépe učebnice z nové řady VÁLKOVÁ, V. Dějepis 7 pro základní školy – Středověk a raný novověk, jejíž koeficient celkové vybavenosti dosáhl $E = 80,56 \%$. Svoji starší verzi předčila ve využití aparátu prezentace učiva, aparátu řídicího učení a ve využití verbálních komponentů. Ostatní naměřené hodnoty koeficientů se procentuálně nezměnily.

Z tabulky také vyplývá, že učebnice autorů Vykoupil, Antonín, Fejfušová, vydaná nakladatelstvím Nová škola, dosáhla nejvyššího naměřeného koeficientu celkové míry didaktické vybavenosti $E = 100 \%$.

5 Závěr

I přes nesporný rozvoj elektronických médií si řada učitelů, žáků, rodičů i odborníků nedokáže představit vzdělávací proces bez učebnic. Současný učebnicový trh v České republice můžeme bez nadsázky označit jako pestrý. Vzhledem k rozsáhlosti problematiky teorie učebnic a učebních textů není možné postihnout toto téma v celé jeho šíři.

Závěry vycházející z posuzování didaktické vybavenosti učebnic pro 7. ročník základní školy a odpovídajícího ročníku víceletých gymnázií jsou shrnuty v tabulce 1. Dle ní dosáhla nejvyššího naměřeného koeficientu celkové míry didaktické vybavenosti učebnice nakladatelství Nová škola ($E = 100 \%$), vysoký koeficient má také učebnice nakladatelství Fraus ($E = 94,44 \%$). Naopak nejnižší hodnota byla naměřena u učebnice Prodos ($E = 55,56 \%$).

Vzhledem k tomu, že pro každý povinný vyučovací předmět nabízejí knižní vydavatelství množství rozdílných učebnic určených pro stejný ročník i typ školy, stává se trh s učebnicemi nepřehledným. Cenným zdrojem pro vydavatele učebnic, autory a pracovníky zainteresované do recenzního a schvalovacího řízení tak může být předložená analýza (přestože je výzkumný vzorek omezený na učebnice, které jsou dostupné na našem trhu), kdy na příkladu učebnic dějepisu pro 7. ročník základní školy bude možno ověřit kvalitu učebnic i v dalších ročnících. Pedagogové tak budou mít možnost orientovat se v široké nabídce učebnicového trhu a odpovědněji vybírat učebnice a učební texty pro své žáky.

6 Literatura

BIELKOVÁ, S. Hodnotenie učebníc dejepisu pre 5. a 6. ročník základnej školy. *Technológia vzdelávania*, 1, 1993, č. 2, s. 8–9.

- ČAPEK, V. Problém tvorby učebnic dějepisu. In: *Učitelské vzdělávání I.* Praha, ÚÚVPP 1976, s. 5–35.
- ČAPEK, V. Tvorba a výzkum učebnic dějepisu. In: *Sborník vědeckých prací Univerzity Pardubice, ÚJHS, série C*, 1995, s. 37–54.
- ČECHURA, J., DUDÁK, V., RYANTOVÁ, M., NEŠKUDLA, B. *Dějepis pro 7. ročník základní školy a 2. ročník osmiletého gymnázia – Středověk a raný novověk.* Praha: SPN, a. s., 2001. 136 s.
- HLOUŠKOVÁ, L. Obsahová analýza učebnice jako didaktického a historického textu. In *Studia Pedagogica. Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity.* Brno, Masarykova univerzita, 2001, s. 48–57.
- HRABÍ, L. *Hodnocení obtížnosti výkladového textu učebnic přírodopisu pro 6. ročník ZŠ.* e-Pedagogium(on-line), 2002a, č. 1. Dostupné na [www:http://epedagog.upol.cz/eped1.2002/clanek06.htm](http://epedagog.upol.cz/eped1.2002/clanek06.htm).
- HROCH, M. a kol. *Dějepis. Středověk pro základní školy I. díl.* Praha: SPL-PRÁCE, 1993. 86 s.
- HROCH, M. a kol. *Dějepis. Středověk pro základní školy II. díl.* Praha: SPL-PRÁCE, 1993. 102 s.
- HRUBÁ, M., DRŠKA, V. *Dějepis 7 – Středověk a raný novověk.* Praha: Scientia 2002. 180 s.
- KOL. AUTORŮ. *Dějepis 7. Středověk a počátky nové doby. Učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia.* Plzeň: Nakladatelství Fraus 2009. 160 s.
- MAŇÁK, J., KLAPKO, D. *Učebnice pod lupou.* Brno: Paido, 2006. 123 s.
- MANDELOVÁ, H., KUNSTOVÁ, E., PAŘÍZKOVÁ, I. *Dějiny středověku a počátků novověku.* Liberec: Dialog 2002. 180 s.
- PETRAŇOVÁ, L. *Lidé v dějinách. Středověk. Dějepis pro 2. stupeň základní školy.* Praha: Fortuna 1996. 80 s.
- PLUSKAL, M. Zdokonalení metody pro měření obtížnosti didaktických textů. *Pedagogika*, 46, 1996, č. 1, s. 62–76.
- PRŮCHA, J. *Metody hodnocení školních učebnic.* Praha: SPN, 1984. 95 s.
- PRŮCHA, J. Komplexní výzkum učebnic dějepisu. *Společenské vědy ve škole*, 42, 1985–86, č. 4, s. 105–107.
- PRŮCHA, J. *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média.* Brno: Paido, 1998. 150 s.
- SCHULZ, J. *Dějepis 7.* Olomouc : Prodos 1998. 112 s.
- SIKOROVÁ, Z. Jak vybírat učebnice. *Komenský*, č. 5/6, r. 126, 2001/2002, s. 100–103.

- ŠIMEKOVÁ, J. Hodnotenie rukopisu Vlastiveda pre 3. roč. ZŠ. *Technológia vzdelávania*, 1993, roč. 1, č. 2, s. 10–11.
- VALENTA, M. *Koncepcie a tvorba učebnic*. Olomouc: Netopejř, 1997. 64 s.
- VÁLKOVÁ, V. *Dějepis 7 pro základní školy – Středověk a raný novověk*. Praha: SPN, a. s., 2007. 152 s.
- VYKOUPIĽ, L., ANTONÍN, R., FEJFUŠOVÁ, M. *Dějepis pro 7. ročník. Středověk, počátky novověku*. Brno: Nová škola, s. r. o. 2008. 136 s.

Kontaktní adresa

Mgr. Petra Tannenbergová
ZŠ Mokrá
664 04 Mokrá 352
tannenbergova@zs.mokra.cz